Nr 1844

av herr Helén m. fl.

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 116 med förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar, m. m.

Sammanfattning

Som första politiska parti tog folkpartiet ställning för representation för de anställda i företagens styrelser. Senast i en motion vid årets riksdag har folkpartiet begärt att de anställda skall ges lagfäst rätt till styrelserepresentation i företag med viss storlek. Vi hälsar därför med tillfredsställelse att förslag om detta nu läggs fram. De anställda har just i egenskap av anställda rätt till insyn och medbestämmande på alla nivåer i företagen. Representation i styrelsen är betydelsefull dels därför att styrelsen behandlar för företagets utveckling centrala frågor, dels därför att styrelsen i stor utsträckning fastställer gränserna för arbetsdemokratins utveckling på lägre nivåer. Sedan de anställda getts lagfäst rätt till representation i styrelsen framstår det som mest angeläget att ett fungerande samspel och ett vidgat medbestämmande utvecklas i den konkreta arbetssituationen, bl. a. genom självstyrande grupper.

Förslaget till nytt informationssystem är ett viktigt led i arbetet på att skapa större öppenhet mellan stat, kommun och företag. Det måste emellertid, särskilt i vad gäller större företag, kompletteras med krav på öppnare redovisning av resultat och finansiell ställning. Lagförslag i denna riktning bör snarast föreläggas riksdagen. Rapportsystemet måste utformas under hänsynstagande till den växande uppgifts- och redovisningsskyldigheten för de mindre och medelstora företagen och i samråd med utredningen om företagens uppgiftsplikt.

Folkpartiet avvisar förslaget om statlig styrelserepresentation i ett antal privata förvaltningsbolag. Det måste upprätthållas en klar bodelning mellan de inre beslut som företag och förvaltningsbolag har att fatta och de ramar för företagens verksamhet som statsmakterna måste dra upp. En fri statsmakt och självständiga företag får inte ersättas av förhandlingar bakom stängda styrelsedörrar mellan regeringsföreträdare och företagsledning. Staten får inte styra företagen inifrån. Folkpartiet företräder här en liberal grunduppfattning, som skiljer sig från regeringens uppfattning.

Med hänsyn till den speciella ställning i skattehänseende som de allmännyttiga stiftelserna intar anser vi att staten försöksvis bör utse en representant i några av de större stiftelserna. För att begränsa stiftelsebildarnas inflytande bör man vidare överväga att låta dem utse endast en mindre del – förslagsvis en tredjedel - av stiftelsens styrelse. Detta

förslag bör prövas av en särskild utredning om lagstiftningen kring stiftelser. Bestämmelserna kring stiftelsernas redovisning bör skärpas så att de stiftelser som hittills fallit utanför 1929 års tillsynslag åläggs att inkomma till länsstyrelsen med samma slags redovisning som övriga stiftelser.

Statlig styrelserepresentation

En socialt styrd marknadsekonomi ger en rad väsentliga fördelar från decentraliseringssynpunkt. Inom av statsmakterna angivna ramar arbetar de olika företagsenheterna som autonoma enheter. Konsumenterna å sin sida har samma autonomi i vad gäller den privata konsumtionen. I en ekonomi, vars mål är att söka medborgarnas sociala och materiella välfärd, måste emellertid staten spela en aktiv roll. Genom generella eller selektiva insatser kan och bör statsmakterna påverka företagens handlande så att väsentliga samhällsmål uppnås. Ramarna och formerna för de statliga insatserna kan inte fastläggas en gång för alla. Dessa måste tvärtom ständigt omprövas och anpassas efter ändrade förutsättningar. Växande ambitioner beträffande t. ex. sysselsättning och regional balans kan sålunda framtvinga en annorlunda avvägning mellan generella och selektiva åtgärder. Hastigt uppflammande sysselsättningskriser på en ort eller i en region kan göra ett direkt samarbete mellan företag och statsmakter nödvändigt. Strukturförändringar inom vissa branscher kräver statlig medverkan och olika former av stöd.

En väl fungerande marknadsekonomi som öppnar vägen för medborgerligt inflytande på olika nivåer förutsätter emellertid en viss maktbalans mellan å ena sidan statsmakternas sociala, ekonomiska och fördelande uppgifter och å den andra sidan enskilda enheters och organisationers handlande. Vi säger därför bestämt nej till en utveckling som innebär att allt mer och mer av beslutsfattandet i företagen övertas av statliga organ, t. ex. genom representation i företagsstyrelserna.

Enligt vår mening är det nödvändigt att upprätthålla en klar boskillnad mellan den statliga-kommunala maktsfären och företagen. På denna punkt finns en *grundläggande* skillnad mellan liberalism och socialdemokrati i synen på statens roll i det ekonomiska livet. Nära samverkan och ömsesidig information mellan stat, kommun och näringsliv är visserligen nödvändig för att uppnå en balanserad tillväxt, som ökar människornas sociala välfärd. Men dessa kontakter måste försiggå under så stor offentlighet som möjligt. Politikerna bör akta sig för att bygga in sig själva i det system som de skall styra utifrån.

Statlig styrelserepresentation i företagen skapar en oklar ansvarsfördelning mellan enskilda och offentliga intressen och rubbar förutsättningarna för den kontrollerande funktion som statsmakterna har gentemot företagen. Den leder också lätt till att viktiga avgöranden undandras allmän insyn. Näringspolitiska ställningstaganden kan komma att utformas i direkta kontakter mellan de statliga styrelserepresentanterna och företrädare för regeringen i stället för att som hittills avgöras genom

offentliga beslut. Man kan inte heller bortse från att de statliga styrelserepresentanterna i kraft av sin generellt starkare ställning kan utöva starka påtryckningar på företagen. Därigenom får statsmakterna betydande möjligheter att utan ansvar för de fattade besluten styra enskilda företags handlande.

Vi anser vidare att statlig styrelserepresentation inte är ett verksamt medel vare sig för att ge ökad insyn eller för att bryta enskild maktkoncentration. Åtgärder av detta slag kan tvärtom ha rakt motsatta effekter. Statsmakterna utgör i dag tillsammans med löntagarorganisationerna en väsentlig, balanserande faktor gentemot de stora företagskoncentrationerna. Denna funktion kan svårligen upprätthållas om statsmakterna engagerar sig direkt i företagen. Avgöranden som hittills skett under full offentlighet eller åtminstone varit öppna för riksdagens insyn kan komma att klaras av i direkta förhandlingar mellan ett litet antal personer, vilket givetvis försvårar ett offentligt ansvarsutkrävande.

Inte heller det förhållandet att staten i dag har representanter i bankernas styrelser kan tas till intäkt för att införa ett system med statliga representanter i förvaltningsbolagens styrelser. Bankerna utövar myndighetsfunktioner som inte utövas av förvaltningsbolagen. Här går en klar gräns som måste upprätthållas i en liberal ramhushållning.

Mot den här angivna bakgrunden kan vi inte acceptera förslaget att staten försöksvis skall utse styrelseledamöter i ett antal *förvaltningsbolag*. Enligt vår mening finns det andra vägar att demokratisera arbetslivet och bryta enskild maktkoncentration, vägar som inte leder till ökad statlig maktkoncentration. Huvudlinjerna i en socialliberal politik med denna målsättning har under de senaste åren utvecklats av folkpartiet i debattskrifter, landsmötesbeslut och riksdagsmotioner och innebär bl. a. följande:

- Löntagarna tillförsäkras ett *reellt* inflytande på *alla* nivåer i företaget.
- Insynen i företagen förbättras, bl. a. genom öppnare redovisningar och ömsesidigt informationsutbyte mellan stat, kommun och företag.
- De monopolövervakande insatserna byggs ut.
- Konsumenternas ställning stärks genom en aktiv konsumentpolitik.

Löntagarinflytande

Folkpartiet har under flera år aktivt drivit kravet på vidgat medbestämmande för de anställda i företag och förvaltning. Vår utgångspunkt har därvid varit att besluten i största möjliga utsträckning bör fattas under medverkan av dem som berörs. På så sätt kan man effektivt motverka enskild och statlig maktkoncentration.

Inriktningen av det arbetsdemokratiska arbetet har ingående tagits upp i motioner från folkpartiet, senast till 1972 års riksdag. Därvid har också ett konkret arbetsdemokratiskt program skisserats. Med begreppet arbetsdemokrati har vi velat markera att rätten till medbestämmande för de anställda på den egna arbetsplatsen inte får begränsas till att endast avse

företag i traditionell mening. De anställda måste få vara med och bestämma i alla typer av verksamheter och på alla beslutsnivåer. Några huvudpunkter i det arbetsdemokratiska program som folkpartiet mot denna bakgrund verkar för är:

- *Arbetsorganisationen* måste utformas så att den enskildes arbetsuppgift blir meningsfull och hans vilja till självständigt ansvarstagande tillvaratas. Försök med självstyrande grupper bör ges vid omfattning.
- De anställda skall ha rätt att utse *representanter i företagens styrelser.*
- *Företagsnämndsverksamheten* bör vidareutvecklas. Företagsnämnderna bör få vidgade beslutsfunktioner och egen budget. Också inom den kommunala sektorn bör finnas möjlighet att delegera beslutsfunktioner till företagsnämnd.

  De hinder för en demokratisering av arbetslivet som § 32 i Svenska arbetsgivareföreningens stadgar, § 3 i statstjänstemannalagen samt § 2 i kommunaltjänstemannalagen utgör bör genom lagstiftningsåtgärder undanröjas.
- Lämpliga metoder bör utformas för att stimulera bildandet av *företag som huvudsakligen ägs av de anställda.*

  Aktiebolagslagen bör revideras så att formerna för löntagarnas medbestämmande regleras.

  Genom *försöksverksamhet* med olika modeller i olika typer av verksamheter och genom utvärdering av dessa försök bör man kunna finna lämpliga former för de anställdas medbestämmande och insyn.

Som första politiska parti tog folkpartiet 1967 ställning för löntagarrepresentation i företagsstyrelserna. Trots den negativa kritik som från början riktades mot denna tanke, bl. a. från socialdemokratiskt håll, har vi fått uppleva hur den successivt vunnit allt större uppslutning:

1969 begärde LO hos Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor att försöken med företagsdemokrati även skulle omfatta företagens styrelser.

- 1970 beslöt TCO-kongressen att TCO och dess förbund skall verka för att "de anställda blir representerade i styrelsen för företag inom såväl den enskilda som den statliga och kommunala sektorn".
- 1971 tog LO-kongressen klar ställning för styrelserepresentation för de anställda.

Vi hälsar därför med tillfredsställelse förslaget att de anställda tillförsäkras representation i företagsstyrelserna. Genom denna får de anställda direkt insyn i företagens skötsel samtidigt som styrelserna tillförs ny erfarenhet och kunskap. Styrelserepresentation är emellertid bara en bland många åtgärder för bättre arbetsdemokrati, och fortsatt försöksverksamhet på området är nödvändig.

Som framgår av 1 § i förslaget till lag om styrelserepresentation

tillkommer rätten att utse två ledamöter *de anställda* i företaget. Av skäl som anförs i propositionen bör valet av styrelserepresentanter ske under medverkan av deras fackliga organisationer. Vi förutsätter därvid att dessa finner former för att bereda de olika grupperna anställda möjlighet att delta i valet. Detta bör särskilt understrykas av utskottet i dess utlåtande.

Huvudregeln för utseende av arbetstagarledamot förutsätter att de anställdas fackliga organisationer kan komma överens. I en del fall kan måhända av skilda skäl en sådan enighet inte komma att föreligga. Organisationernas storlek inom företaget blir då avgörande för hur styrelseplatserna fördelas. Detta innebär att de mindre organisationerna i sådana fall ställs utan den insyn och de samrådsmöjligheter som ligger i styrelserepresentationen. Det är därför angeläget att – där så kan ske utan större olägenhet företaget på eget initiativ utökar antalet arbetstagarrepresentanter i styrelsen så att samtliga vid företaget verksamma fackliga huvudorganisationer bereds representation genom ledamot eller suppleant.

I propositionen är anställda i bank- och försäkringsbolag undantagna från lagstiftningen om styrelserepresentation. Som skäl anförs att det inte är lämpligt att ta ställning till frågan för deras del, förrän den nyligen tillsatta utredningen med uppgift att se över banklagstiftningen och undanröja dess hinder för styrelserepresentation lagt fram sina förslag. I det här sammanhanget vill vi emellertid understryka att det inte finns några principiella skäl att utesluta anställda i bank- och försäkringsbolag från styrelserepresentation.

Samarbete och insyn

Ett utvidgat informationsutbyte mellan företag och lokala samt regionala organ är ett viktigt led i en politik som syftar till större öppenhet. Härigenom erhåller stat och kommun bättre underlag för sin planering och ökade möjligheter att förutse förändringar i sysselsättningen. Förslaget till nytt informationssystem tillgodoser dessa syften och överensstämmer nära med krav som folkpartiet tidigare fört fram.

Varje informationssystem måste emellertid bygga på en realistisk värdering av dels vilken information som verkligen behövs, dels företagens möjligheter att stå till tjänst med denna. Under de senaste åren har kraven på företagens uppgifts- och redovisningsskyldighet växt, vilket blivit särskilt betungande för de mindre och medelstora företagen. Med anledning härav har på riksdagens begäran en särskild utredning tillsatts för att granska den uppkomna situationen och finna vägar för en bättre samordning. För att inte det nya rapportsystemet skall motverka syftet med denna utredning måste det utformas i nära samarbete med denna och med hänsynstagande till det material som samlats in. Vi vill vidare i likhet med bl. a. statskontoret understryka vikten av att en genomgripande analys av informationsbehovet hos olika samhällsorgan kommer till stånd. Utan en sådan analys, som måste vara förutsättningslös, kan bättre

samordning och minskad uppgiftsskyldighet för företagen knappast åstadkommas.

Under remissbehandlingen av samarbetsutredningens förslag har sekretessfrågorna ägnats stor uppmärksamhet. Även om det säkert på många håll finns en överdriven rädsla för följderna av ökad offentlighet, är det angeläget att företagen hyser förtroende för det nya informationssystemet och det sätt på vilket uppgifternas tas om hand. Det finns därför anledning att överväga ytterligare åtgärder utöver dem som föreslagits i propositionen för att garantera sekretessen. Vi vill därvid särskilt ta fasta på förslaget att särskilda informationsmottagare bör utses hos kommun och länsstyrelse. Därigenom erhåller man en klar ansvarsfördelning hos den mottagande myndigheten och inskränker redan från början kretsen av personer som kan komma att ta befattning med uppgifterna.

Ett informationssystem med den utformning som föreslås i propositionen är emellertid inte tillräckligt för att ge större insyn i företagen. Detta måste, särskilt i vad gäller större företag, kompletteras med krav på öppnare redovisning av resultat och ekonomisk ställning. Största möjliga offentlighet är motiverad med hänsyn till att företagsredovisningarna inte bara för aktieägare utan också för allmänhet, anställda och myndigheter är en viktig källa för information om verksamheten. Enligt vår mening kan öppnare redovisning åstadkommas bl. a. genom

- skyldighet för företag över en viss storlek att avge delårsrapporter,
- bruttoredovisning av omsättningssumman,
- öppen redovisning av lagerreservens storlek och förändringarna i denna,
- utvidgad redovisningsplikt för koncerner, innebärande bl. a. skyldighet att avge koncernresultaträkning och koncernbalansräkning.

Många företag, inte bara börsnoterade, uppfyller redan i dag mer än väl dessa krav. Men det finns också exempel på stora företag som inte ens når upp till denna miniminivå. Enligt vår mening är det därför nödvändigt att, som samarbetsutredningen föreslagit, genom lagbestämmelser framtvinga en öppnare redovisning i större företag. Förslag i denna riktning bör snarast föreläggas riksdagen.

Allmännyttiga stiftelser

För stiftelser med uppgift att främja vissa allmännyttiga ändamål föreligger betydande skattefrihet. Genom dessa stiftelser har under årens lopp betydande summor ställts till förfogande för bl. a. forskning och social hjälpverksamhet. Framför allt de större stiftelserna lämnar regelbundet stöd åt sådan verksamhet som endast i begränsad utsträckning eller inte alls kunnat erhålla medel från det allmänna. Stiftelsernas bidragsgivning utgör därigenom ett komplement till den statliga och kommunala anslagsfördelningen. Det förhållandet att stiftelserna äger möjlighet att göra en från de samhälleliga instanserna oberoende bedömning av olika ändamåls angelägenhetsgrad medför en flexibilitet i den

totala medelsfördelningen som vi anser önskvärd. Det ligger också en viss garanti för forskarnas frihet däri att de kan ansöka om medel till sin forskning från flera olika håll. De får på så vis en friare ställning gentemot myndigheterna i förhållande till vad de skulle ha haft om de varit hänvisade till en enda anslagsbeviljande myndighet. Mot denna bakgrund anser vi det vara väsentligt att stiftelserna genom bibehållen skattefrihet ges förutsättningar att fortsätta sin ideella verksamhet. Det vore vidare olyckligt om de kom under sådan statlig kontroll att deras bidragsgivning inpassades i den offentliga anslagsfördelningen. Staten bör därför inte få tillsätta en majoritet av styrelseledamöterna i stiftelserna.

Med hänsyn till den privilegierade ställning i beskattningshänseende som de allmännyttiga stiftelserna intar är det dock motiverat att det allmänna får ökad insyn i hur de disponerar sina tillgångar och kan kontrollera att medlen används för de ändamål för vilka skattebefrielse erhållits. Vi anser därför att staten försöksvis bör utse en representant i några av de större stiftelserna.

De skattefria stiftelserna har emellertid också bidragit till den starka ägarkoncentrationen inom svenskt näringsliv. Det är därför angeläget att finna vägar att minska deras inflytande i detta avseende. Denna fråga har varit föremål för behandling av en särskild arbetsgrupp inom folkpartiet.

Från liberala utgångspunkter är vi motståndare till att stiftelserna förs in under statlig kontroll. Detta skulle bara innebära att enskild maktkoncentration ersätts med statlig och utgör därför ingen lösning på problemet.

För att begränsa stiftelsebildarnas inflytande bör man i stället överväga att låta dem utse endast en mindre del förslagsvis en tredjedel av stiftelsens styrelse. Den övriga delen av styrelsen kan utses exempelvis av riksomfattande organisationer och institutioner verksamma inom de områden som stiftelsen har till uppgift att främja. Därjämte bör den tillförsäkras ekonomisk expertis, utsedd av den regionala handelskammaren. Ändrade bestämmelser med denna innebörd bör gälla vid bildandet av nya stiftelser. De bör också efter en viss övergångsperiod, exempelvis tio år, kunna tillämpas på redan befintliga stiftelser.

I sitt förslag förordade samarbetsutredningen att lagstiftningen om stiftelser skulle bli föremål för en total översyn. Krav med samma innebörd har tidigare förts fram i riksdagen från folkpartihåll. Det finns enligt vår mening starka skäl för att nu verkställa en sådan översyn. I samband därmed bör en ändrad sammansättning av stiftelsestyrelserna i den av oss skisserade riktningen övervägas.

De skattefria stiftelserna är i allmänhet skyldiga att varje år redovisa sina räkenskaper för granskning av vederbörande länsstyrelse. Genom stiftarens föreskrift eller Kungl. Maj:ts förordnande har emellertid en del stiftelser undantagits från länsstyrelsens tillsyn. Det allmännas möjligheter till kontroll och insyn är i dessa fall starkt begränsade. I likhet med samarbetsutredningen anser vi det därför vara angeläget att bestämmelserna rörande stiftelsernas redovisning skärps så att de stiftelser som hittills fallit utanför 1929 års tillsynslag skall åläggas att hädanefter inkomma med samma slags redovisning som övriga stiftelser.

Hemställan

Med hänvisning till vad som anförts ovan hemställer vi att riksdagen

1. avslår propositionen i vad avser statlig styrelserepresentation i vissa förvaltningsbolag,
2. hos Kungl. Maj:t begär lagförslag om vidgad redovisningsskyldighet för större företag,
3. uttalar att det nya rapportsystemet bör utformas under samråd med utredningen om företagens uppgiftsplikt,
4. ger till känna vad som i motionen anförts beträffande val av arbetstagarrepresentant i företagsstyrelse,
5. hos Kungl. Maj:t begär en översyn av lagstiftningen rörande stiftelser, varvid bl. a. ändrade bestämmelser rörande sammansättningen av stiftelsestyrelserna bör övervägas.

Stockholm den 21 november 1972

GUNNAR HELÉN (fp)

OLLE DAHLÉN (fp)

SVEN ANTBY (fp)

SVEN GUSTAFSON (fp)
i Göteborg

KARL ERIK ERIKSSON (fp)
i Arvika

MAC P. HAMRIN (fp)

THORVALD KÄLLSTAD (fp)

CECILIA NETTELBRANDT (fp)

DANIEL WIKLUND (fp)

ROLF WIRTÉN (fp)

INGEMAR MUNDEBO (fp)

SIGVARD LARSSON (fp)
i Umeå